

Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Eden Gençlerin İş Yerinde İstismara Uğrama Sıklığı

The Frequency of Exploitation of the Youth Who Attend Apprenticeship Education Centre in the Place of Work

Dr. Ahmet TURLA,^a
Dr. Leman TOMAK,^b
Dr. Yıldız PEKŞEN^c

^aAdli Tıp AD,
^bBiyostatistik AD,
^cHalk Sağlığı AD,
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Tıp Fakültesi, Samsun

Geliş Tarihi/Received: 12.09.2008
Kabul Tarihi/Accepted: 23.03.2009

Bu çalışma, II. Ulusal Çevre Hekimliği Kongresi (1-21 Ocak 2006, Ankara)'nde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

Yazışma Adresi/Correspondence:
Dr. Ahmet TURLA
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Tıp Fakültesi,
Adli Tıp AD, Samsun,
TÜRKİYE/TURKEY
aturla@omu.edu.tr

ÖZET Amaç: Bu çalışmada, Samsun Çıraklık Eğitim Merkezine devam eden çırakların iş ile ilgili özellikleri ile istismar edilme sıklığı ve istismar türlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Kesitsel tipteki bu çalışma, Samsun Çıraklık Eğitim Merkezinde yapılmıştır. Çalışmada gönüllülük esas olup, 200 çocuk çalışma kapsamına alınmıştır. Uygulanan anket formu, demografik özellikleri, işle ve istismar edilme ile ilgili soruları içermektedir. **Bulgular:** Uzun yıllardan beri çalışma yaşamı içerisinde olan 200 çırağın %77'si erkek, %23'ü kadındır. Çırakların 179 (%89.5)'ü ilköğretim ve 21 (%10.5)'i orta öğretim mezunudur. Çırakların 189 (%94.5)'ü işini sevdiğini, 11 (%5.5)'i ise sevmediğini belirtmiştir. Çıraklardan 180 (%90)'i belirli bir ücret karşılığında çalışırken, 20 (%10)'si belirli bir ücret almamaktadır. Çıraklara iş yerinde istismar edilme durumunu öğrenmek için yöneltilen sorulara göre; çırakların 156 (%78)'si sözlü şiddet, 170 (%85)'i fiziksel şiddet, 149 (%74.5)'ü da cinsel şiddet sorularına yanıt vermiştir. İstismar sorularına yanıt veren çırakların, 40 (%20)'i sözlü şiddet, 37 (%18.5)'si fiziksel şiddet, 20 (%10)'si ise cinsel şiddet gördüğünü açıklamıştır. Çırakların uğradıkları istismar tipleri açısından, cinsiyetler arasında bir fark olmadığı saptanmıştır ($p > 0.05$). **Sonuç:** Çalışma sonucunda genel olarak çırakların işlerini sevmekte olduğu, ancak şiddet ile ilgili soruları pek yanıtlamak istemedikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte şiddet, çalışan çocuklar için önemli bir sorundur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk; genç; insan gücü; istihdam; çocuk istismarı

ABSTRACT Objective: The aim of this study was to evaluate the working characteristics of apprentices at the Samsun Apprenticeship Education Centre and the frequency and forms of abuse suffered by them. **Material and Methods:** This cross-sectional study was performed at the Samsun Apprenticeship Education Centre. A total of 200 children were enrolled on the basis of voluntary participation. The questionnaire administered contained questions regarding demographic characteristics, work and abuse. **Results:** Of the 200 apprentices who had spent several years in a working environment, 77% were male and 23% female. 179 (89.5%) apprentices were primary school graduates and 21 (10.5%) high school graduates. Of the apprentices, 189 (94.5%) stated they liked their jobs and 11 (5.5%) that they did not. One hundred and eighty (90%) apprentices reported that they worked for a set wage, and the other 20 (10%) that they received no fixed salary. With respect to questions intended to determine the level of apprentice exploitation in the workplace, 156 (78%) apprentices replied to questions concerning verbal abuse, 170 (85.0%) to questions about physical violence and 149 (74.5%) to questions about sexual harassment. Of the apprentices who answered the questions about abuse, 40 (20%) stated that they experienced verbal violence, 37 (18.5%) stated physical violence and 20 (10%) stated sexual violence. Between genders, no difference was observed in the type of abuse experienced ($p > 0.05$). **Conclusion:** The findings of the study show that apprentices are generally happy with their places of work but that they are reluctant to answer questions about violence. However, violence is an important problem facing working children.

Key Words: Child; adolescent; manpower; employment; adult survivors of child abuse

Cocuk örselenmesi ve ihmali, çocuğun bedensel sağlığının veya zihinsel, sosyal ve duygusal gelişiminin kaza dışı zedelenmesiyle sonuçlanan bir durumdur. Çocuk istismarı, fiziksel, cinsel ve duygusal istismar olarak üç grupta incelenmektedir.¹ İstismar yalnız aileleri değil, toplumu, sosyal kuruluşları, yasal sistemleri, eğitim sistemini ve iş alanlarını da etkileyen bir halk sağlığı sorunudur.^{2,3}

Dünyada milyonlarca çocuk iş yerlerinde ve tarımsal alanlarda kötü şartlarda çalıştırılmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü [International Labour Organization (ILO)]'nin 1992 yılında oluşturduğu ve ilk oluşumuna katılan altı ülkeden birinin Türkiye olduğu "Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı [International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC)]", bugün tüm dünyada yürüttüğü 1000 kadar programla çocuk işçiliğini önlemeye çalışmaktadır.

Türkiye'de 14 yaşın altında ve ilköğretimi tamamlamamış çocukların çalışması kanunen yasaktır. Yasalar çerçevesinde; 14 yaşında, ilköğretimi tamamlamış ve 15 yaşını doldurmamış olanlar "çocuk işçi", 15-18 yaş arasında çalışanlar ise "genç işçi" olarak adlandırılmaktadır.⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2006 yılı Çocuk İşgücü anketi verilerine göre, Türkiye'de 6-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 958 bindir. Kanunen yasak olmasına karşın, bu çocukların 320 bini 6-14 yaş grubundadır.⁵

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çocukları çalışmaya iten ana neden, yoksulluktur.⁵ Ebeveynlerin işsizliği, bozuk gelir dağılımı, ekonomik krizler, ülke kaynaklarının verimli kullanılamaması, hızlı nüfus artışı, göç, plansız şehirleşme, kayıt dışı ekonomi gibi nedenler ile çocuklar istihdama katılmak durumunda kalmaktadır. Nedenleri ne olursa olsun, çocukların erken yaşta ya da uygun işlerde çalıştırılmaları çocukların çocukluklarını yaşayamamalarına, eğitimden uzaklaşmalarına, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.⁶

Çalışan çocuklar, yaşlarının küçük olması ve deneyimsizlikleri nedeni ile erişkinlere göre daha çok şiddet görme riski altındadır. Korunma düze-

neklerinden uzaklaştıkları için cinsel sömürüye uğrama riskleri de oldukça fazladır. Olguların "gizliliği" nedeni ile bu konuda kesin rakamlar elde edilememektedir. Ancak dünyanın birçok yerinde, çalışan çocukların önemli bir kısmının iş yerinde fiziksel, sözlü ya da cinsel şiddete uğradığı, birçok araştırmanın ortak verisidir.^{7,8} Tüm dünyada ve ülkemizde önemli bir sorun olan çocuk istismarı, çocuğu yalnız içinde bulunduğu dönemde değil, ileriki yaşantısında da olumsuz yönde etkilemektedir. Madde kötüye kullanımı, psikopatik kişilik bozuklukları, tehlikeli cinsel deneyimler gibi sağlığı tehdit eden davranışlar, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu ve kaygı bozuklukları gibi psikiyatrik hastalıklar da istismar ve ihmale uğramış çocuklarda daha sık saptanmaktadır.³

Bu çalışmada, Samsun Çıraklık Eğitim Merkezine devam eden çırakların, çalıştıkları işler ile ilgili özellikleri, istismar edilme sıklıkları ve karşılaştıkları istismar çeşitlerinin dağılımlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Kesitsel tipteki bu çalışma, Samsun Çıraklık Eğitim Merkezinde, 28.11.2005-06.01.2006 tarihleri arasında yapılmıştır.

Çalışma grubunu, şimdiki yaşları çocukluk yaş sınırının üzerinde olmakla birlikte, iş ve mesleki eğitim süreleri ortalama üç yıldır süregelen ve Çıraklık Eğitim Merkezi'nde üçüncü sınıfa devam eden 200 genç çırak oluşturmaktadır. Bu gençler haftanın bir günü Çıraklık Eğitim Merkezinde eğitim görmekte ve diğer günler bağlı oldukları iş yerinde çalışmaktadır.

Çalışma için hazırlanan anket formu demografik özellikleri, işle ilgili durumları ve istismar ile ilgili soruları içermektedir. Anketlerde kişilerin kimliklerini belirtebilecek hiçbir bilgi (adı-soyadı, numarası vb.) kullanılmamıştır. Çalışma öncesi ilgili resmi kurum ve kuruluşlardan gerekli yazılı izinler alınmıştır. Çalışmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Anketlerin uygulanması ve öncesinde bilgilendirme ve onam alma işlemleri, çocukların ders saatlerinin uygun olduğu zamanlarda ve kendi sınıflarında gerçekleştirilmiştir. Anketler uy-

gulanmadan önce araştırmacılar tarafından katılımcılara çalışmanın amacı, ne şekilde yapılacağı konusunda bilgi verilmiş, anketin öncesinde, uygulama sırasında ya da sonrasında istedikleri anda çalışmayı terk edebilecekleri kendilerine anlatılarak onamları alınmıştır. Belirtilen zaman diliminde üçüncü sınıftaki eğitimlerine devam eden çırakların tamamı (200 kişi) çalışmaya gönüllü olarak katılmışlardır.

Çalışmanın verileri, aritmetik ortalama \pm standart sapma ve yüzdellikler şeklinde sunulmuştur. Normal dağılım göstermeyen sürekli veriler Mann-Whitney U testi ile kesikli veriler ki-kare testi ile istatistiksel olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Çalışma kapsamında değerlendirilen ve Çıraklık Eğitim Merkezi üçüncü sınıfa devam eden toplam 200 çırağın 154 (%77)'ü erkek, 46 (%23)'ü kadındır. Erkeklerin yaş ortalaması 17.9 ± 1.2 yıl, kadınların yaş ortalaması ise 18.7 ± 1.8 yıldır. Çırakların 179 (%89.5)'u ilköğretim ve 21 (%10.5)'i de orta öğretim mezunudur.

Çırakların 170 (%85)'i Samsun il merkezi ya da ilçelerinde doğmuş olup, 30 (%15)'u Samsun'a başka illerden göç eden ailelerin çocuklarıdır.

Çıraklara işleriyle ilgili sorular yöneltilerek çalışma yaşamları ile ilgili bilgi edinilmeye çalışılmıştır. İş kollarına göre dağılım sıklıklarına bakıldığında; çırakların 96 (%48.0)'ünün berberkuaför, 30 (%15)'unun oto-motor tamiri, 18 (%9)'ünün mobilya, 17 (%8.5)'sinin elektrik-doğalgaz, 16 (%8)'sının kaynak-tesviye ve geri kalan çırakların diğer iş kollarında çalıştıkları saptanmıştır. Çırakların buldukları iş kollarında ortalama 30.9 ± 18.6 aydır çalıştıkları görülmektedir. 189 (%94.5) çırak işini sevdiğini, 11 (%5.5) çırak ise sevmediğini belirtmiştir. Çıraklardan 75 (%37.5)'i çalışma yaşamlarında bir ya da daha fazla sayıda iş değişikliği yapmışlardır. İş değişikliği nedenlerini, 26 (%34.6)'sı işyerinde patron ya da diğer çalışanlarla anlaşmazlık, 11 (%14.7)'i işini sevmemek olarak açıklamaktadır (Tablo 1).

Çıraklardan 180 (%90)'i belirli bir ücret karşılığında çalıştığını, diğer 20 (%10)'sisi ise belirli bir ücret

TABLO 1: Çırakların iş değiştirme nedenlerine göre dağılımı.*

	n	%
Anlaşmazlık	26	34.6
İş sevmemek	11	14.7
İşin ağır olması	8	10.7
İş yerinin kapanması	8	10.7
Meslek değiştirme isteği	7	9.3
Parasal nedenler	6	8
Diğer	3	4
Yok	6	8

* n= 75.

retleri olmadığını bildirmiştir. Çırakların 147 (%73.5)'si sosyal güvenceye sahipken, 53 (%26.5)'ünün herhangi bir sosyal güvencesi yoktur.

Çalıştıkları iş yerlerindeki kişi sayısı ortalaması 12.7 ± 30.7 'dir. Günde ortalama 9.1 ± 4.1 saat ve haftada ortalama 49.9 ± 30.4 saat çalışmaktadırlar.

İş yerinde istismar edilme durumunu öğrenmek için yöneltilen sorulardan, çırakların 156 (%78)'sı duygusal, 170 (%85)'i fiziksel, 149 (%74.5)'u ise cinsel şiddet sorularına yanıt vermiştir. İstismar sorularına yanıt veren çırakların, 40 (%20)'i duygusal, 37 (%18.5)'si fiziksel, 20 (%10)'sisi ise cinsel şiddet gördüğünü açıklamıştır. Çırak cinsiyetlerinin, şiddet tiplerine göre dağılımları Tablo 2'de görülmektedir. Şiddet tiplerinin tümü için, erkek ve kadın cinsiyetleri arasında istatistiksel bir fark olmadığı saptanmıştır ($p > 0.05$). İstismara uğrayan ve uğramayan çırakların yaş dağılımı ve karşılaştırılması Tablo 3'te görülmektedir. Sadece fiziksel şiddet açısından çırakların yaşları arasında fark olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Farklı iş kollarının istismara uğrama açısından bir risk faktörü olup olmadığı sorgulandığında, istatistiksel olarak önemli bir fark saptanamamıştır ($p > 0.05$).

İstismarın nerede, kim tarafından ve hangi saatlerde meydana geldiği sorularına verilen yanıtların dağılımı Tablo 4'te görülmektedir.

Duygusal şiddete uğrayan 40 (%20) çırağın 18 (%45)'i, kendisine sürekli ve üzücü şekilde bağırıldığını; fiziksel şiddete maruz kalan 37 (%18.5) çırağın 16 (%43.2)'sı dövüldüğünü ifade etmiştir. Cinsel şiddete uğradığını belirten 20 (%10) çırağın

TABLO 2: Erkek ve kadın çırakların maruz kalınan istismar tiplerine göre dağılımı.

Maruz kalınan şiddet tipi	Toplam		Erkek		Kadın		p
	n	%*	n	%	n	%	
Duygusal	40	26	29	24	11	31.4	p> 0.05
Fiziksel	37	22	30	23	7	19	p> 0.05
Cinsel	20	13	13	12	7	19	p> 0.05

*Şiddet sorularını cevaplayanlar içinde, şiddet görenlerin % değeri.

7 (%35)'si kendisi istemediği halde çeşitli vücut bölgelerine dokunulduğunu, 5 (%25)'i ise sürekli ve rahatsız edici şekilde bakıldığını ifade etmiştir. Çırakların uğradığı duygusal, fiziksel ve cinsel istismar davranışlarının, cinsiyetlerine göre dağılımı Tablo 5'te görülmektedir. Tüm istismar davranışlarının erkek ve kadınlarda görülme sıklıkları karşılaştırıldığında, sadece "kaba dayak" olarak tanımlanan fiziksel şiddet tipinin istatistiksel olarak farklı olduğu saptanmıştır (p< 0.05).

Yapılan istismar sonrası nasıl bir tutum izledikleri sorusuna 53 (%26.5) çırak yanıt vermiştir. 4 (%7.5)'ünün polis karakoluna şikâyetçi olduğu, bunlardan 2'sinin barıştırıldığı, 2'si hakkında ise adli işlem başlatıldığı öğrenilmiştir.

İş yerindeki şiddet konusunda görüşlerini öğrenmek amacıyla sorulan soruya çırakların %81.6'sı "iş yerinde çalışanlara hiçbir zaman vurulmaması gerektiğini" düşündüklerini ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA

Dünyada çocuk işçiliği ile ilgili hazırlanan raporlarda siyasi iradenin artması ya da güçlenen dünya ekonomisi nedeni ile yoksul ailelerin çocuklarını çalıştırma gereksinimlerinin azalması sonucu dünyadaki çocuk işçiliğinin azalma gösterdiği bildirilse de, özellikle yoksul ülkelerde halen çocuk işçiliği olanca hızıyla devam etmektedir. Dünya ekonomisindeki düzelme, gelir dağılımındaki eşitsizlikler giderilemediği sürece yoksul ülkeleri iyi yönde etkilememektedir. Bu süreçte en fazla zarar gören çocuklar olmaktadır. Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu [United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF)] tarafından yayımlanan "Dünya Çocuklarının Durumu-2001" ra-

TABLO 3: Çırakların maruz kalınan istismar tiplerine göre yaşlarının dağılımı.

Şiddet Tipi	Ort ± SS	Yaş		p
		Ortanca	Alt-üst sınır	
Duygusal				
Yok	18.21 ± 1.40	18	16-23	p> 0.05
Var	17.98 ± 1.33	18	15-21	
Fiziksel				
Yok	18.28 ± 1.37	18	16-23	p< 0.05
Var	17.65 ± 1.34	18	15-21	
Cinsel				
Yok	18.19 ± 1.42	18	15-23	p> 0.05
Var	17.90 ± 1.02	18	17-21	

poruna göre "Çocuk haklarının yaygın biçimde ihlali temelde yoksulluktan kaynaklanmaktadır."⁹

Türkiye'de de çocuğa yönelik istismar ve sömürünün artmasında özellikle göç ve kentleşmenin de etkisinin olduğu görülmektedir. Göç eden ailelerin geçimini sağlayabilecek şekilde istihdama katılması oldukça zordur ve yeni kentliler artık daha fazla tüketicidir. Bu nedenlerle aileler pek çok riskle karşı karşıya olsalar da çocuklarını çalıştırmak durumunda kalmaktadır.¹⁰ Çocuklar iş yerindeki şiddetin hiçbir türünden hoşlanmamakta, ancak başta ekonomik faktörler olmak üzere birçok nedenden dolayı ne zaman ve nereden geleceği belli olmayan şiddete katlanmak zorunda kalmaktadır.

Yasal olarak "Çocukların çalışma saatleri günde 7 ve haftada 35 saatten fazla olamaz, 15 yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde 8 ve haftada 40 saate kadar arttırılabilir." şeklinde düzenleme olmasına rağmen, çalışmamız içerisinde yer

TABLO 4: Çırakların bazı istismar özelliklerine göre dağılımı.

	Sözlü şiddet		Fiziksel şiddet		Cinsel istismar	
	n= 40	%	n= 37	%	n= 20	%
İstismara uğrayan						
Kendisi	19	47.5	12	32.4	9	45.0
Aynı iş yerindeki arkadaşı	6	15.0	5	13.5	3	15.0
Başka iş yerindeki arkadaşı	12	30.0	19	51.4	6	30.0
Kendi ve arkadaşı	3	7.5	1	2.7	2	10.0
İstismarın zamanı ve yeri						
İş yerinde-iş saatlerinde	27	67.5	24	64.9	12	60.0
İş yerinde-iş saatleri dışında	8	20.0	6	16.2	2	10.0
İş saatleri dışında	4	10.0	6	16.2	5	25.0
Diğer	1	2.5	1	2.7	1	5.0
İstismarı yapan kişi						
İşveren	17	42.5	14	37.8	6	30.0
Usta	10	25.0	11	29.8	5	25.0
Kalfa	9	22.5	6	16.2	3	15.0
Başka çıraklar	4	10.0	4	10.8	2	10.0
Diğer	-	-	2	5.4	4	20.0

TABLO 5: Çırak cinsiyetlerinin maruz kalınan istismar davranışlarına göre dağılımı.

	Toplam		Erkek		Kadın		p
	n= 40	%	n= 29	%	n= 11	%	
Duyusal istismar davranışları							
Sürekli üzücü ve rahatsız edici şekilde bağırılması	18	45.0	13	44.8	5	45.5	p> 0.05
Sürekli küfür edilmesi ve/veya kötü sözler söylenmesi	4	10.0	4	13.8	0	0	p> 0.05
İstenmediği halde isim-lakap takılması ve sürekli bu şekilde hitap edilmesi	4	10.0	3	10.3	1	9.1	p> 0.05
Sürekli haksız ve gereksiz yere eleştirilmek	4	10.0	3	10.3	1	9.1	p> 0.05
Başkalarının yanında bilerek küçük düşürülmek, aşağılanmak ve utandırılmak	6	15.0	3	10.3	3	27.3	p> 0.05
İşten çıkarmakla tehdit edilmek	1	2.5	1	3.4	0	0	p> 0.05
Dövmekle tehdit edilmek	3	7.5	2	6.9	1	9.1	p> 0.05
Fiziksel istismar davranışları							
Kaba dayak yemek	16	43.2	14	46.7	2	28.6	p< 0.01
Yumruk, tekme atılması, itilerek düşürülmek	11	29.7	8	26.7	3	42.9	p> 0.05
Başının duvara, yere veya başka bir yere vurulması	1	2.7	1	3.3	0	0	p> 0.05
Sopa, çekiç, keser gibi aletlerle dövülmek	3	8.1	3	10.0	0	0	p> 0.05
Bıçak, cam gibi aletlerle vücudunun kesilmesi	1	2.7	1	3.3	2	28.6	p> 0.05
Herhangi bir aletin yaralama amacıyla üzerine fırlatılması	5	13.5	3	10.0	7	100	p> 0.05
Cinsel istismar davranışları							
Sürekli ve rahatsız edici şekilde bakılması	5	25.0	4	30.8	1	14.3	p> 0.05
Müstehcen konuşma yapılması	2	10.0	1	7.7	1	14.3	p> 0.05
İstenmediği halde vücudun kalça, bacak, göğüs gibi bölgelerine dokunulması	7	35.0	5	38.5	2	28.6	p> 0.05
Reddedildiği halde öpmek veya öpmeye çalışılması	3	15.0	1	7.7	2	28.6	p> 0.05
Cinsel ilişki teklifinde bulunulması	2	10.0	1	7.7	1	14.3	p> 0.05
Soyunurken gözetlenilmesi	1	5.0	1	7.7	0	0	p> 0.05

alan çocuklar günde ortalama 9.1 ± 4.1 saat, haftada ortalama 49.9 ± 30.4 saat çalıştırılmaktadır.⁴ Bu

çocukların %26.5'i aynı zamanda sosyal güvenceden yoksundur. Her ne kadar bu çalışmanın ana

tartışma konusu çocuk işçiliği olmamakla birlikte, çocukların çalışma koşulları ve güvenceleri ile ilgili bulgular hiç de yüz güldürücü değildir. Bu veriler çocukların uygunsuz koşullarda çalıştırıldıklarını, denetim yapılmadığı sürece yasal korumalarının tek başına yeterli olamayacağını bir kez daha gösterir niteliktedir. Bununla birlikte, çalışma saatleri uzadıkça çocukların iş yerinde istismar davranışlarına maruz kalma olasılıklarının da artacağı unutulmamalıdır.

Türkiye’de devlet verilerine göre çalışan çocuk sayısı yaklaşık 4 milyondur.⁵ Çalışma hayatına çok erken yaşlarda katılan bu çocuklar çocukluklarını yaşayamamaktadır. “Çocukluk” adına özel olarak yetiştirilmesi ve yaşanması gereken bir dönem onlar için yoktur. Aileleri onların süratle yetişip erginleşmelerini ve bir an önce aile bütçesine katkı yapmalarını beklemektedir. Çocuğun gerekli eğitimi alamaması, yaşına uygun bir ortam içerisinde bulunmaması da aileye ait bir ihmal davranışıdır; bu ihmalin sonuçları bazen istismardan daha ağır olmaktadır.

Çalışmamıza 200 çırağın gönüllü olarak katılmasına karşın iş yerindeki şiddeti sorgulamaya yönelik sorulara yaklaşık %20’sinin yanıt vermediği görülmektedir. Bu sonuç, halen ülkemizde gerek aile içi gerekse iş yerindeki şiddetin bir sır olarak kabul edildiğini ve tabu olma (özellikle cinsel şiddet) özelliğini koruduğunu gösterir niteliktedir. Sorunun çözümünde, çocuğa yönelik istismar davranışını belirleyen toplumsal değer yargılarının, bireylerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi ve tutumlarının, aile ilişkilerinin de sorgulanması gerekmektedir.

Çalışmamızda çocukların iş yerinde istismar edilme durumu sorgulandığında; %26’sının duygusal, %22’sinin fiziksel, %13’ünün de cinsel şiddetle karşılaştığı belirlenmiştir. Bu verileri değerlendirirken, çocuk istismarının doğası gereği fiziksel ve cinsel istismara çok büyük oranda duygusal örselemenin de eşlik ettiğini unutmamak gerekir. Birleşmiş Milletler 2004-2005 verilerine göre Bangladeş’te, çalıştırılan çocukların %84’ü hakaret ve aşağılayıcı sözlerle karşılaştıkları, Filipinler ve Peru’da neredeyse hepsine kötü davranıldığı, Avrupa Birliği ülkelerinde çırakların %2’sinin iş yerin-

de fiziksel şiddete uğradığı, Fransa’da çıraklara fiziksel ya da sözlü şiddet uygulama oranının %16 olduğu vurgulanmaktadır.¹¹ Dünya ülkelerine ait bu veriler, iş yerinde çocuğa uygulanan şiddetin ülkelerin kültürlerine, sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre geniş bir aralıkta dalgalandığını göstermektedir. Çalışmamızdan elde edilen oranlara bakıldığında ülkemiz orta sıralarda yer almaktadır.

Şiddet tiplerinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, duygusal ve cinsel şiddetin kızlarda, fiziksel şiddetin ise erkeklerde daha sık görüldüğü, ancak bunların istatistiksel olarak önemli olmadığı saptanmıştır ($p > 0.05$). İş yerindeki şiddetin yaşa göre dağılımına bakıldığında, sadece fiziksel şiddet açısından çırakların yaşları arasında fark olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Dünyanın pek çok yerinde erkek çocuklar kız çocuklara göre daha fazla fiziksel şiddet görmekte, kız çocuklar ise öldürülme, cinsel taciz, fahişeliğe zorlanma, beslenme ya da eğitim konusunda ihmal edilme riskleri ile karşı karşıya kalmaktadır.¹² Cinsel istismara uğrayanların çoğunluğunun kızlar olduğu başka araştırmacılar tarafından da belirtilmektedir.¹³⁻¹⁵ Bu çalışma ile diğer çalışmaların bulguları benzerdir. Bu da, şiddet tiplerinin cinsiyete göre dağılımının, dünyanın birçok yerinde aynı eğilime sahip olduğunu göstermektedir.

Cinsel istismar, sık rastlanan ve genelde yıllarca süren bir durum olmakla birlikte, çoğunlukla bu durum gizli kalmaktadır. Olguların yalnızca %15’inin bildirildiği düşünülmektedir.¹⁶ Çalışmamızda cinsel istismara uğrayan çocukların sadece %10’unun adli makamlara bildirimde bulunması bu veriyi destekler niteliktedir. Aynı zamanda çocuklar, açıklamaya ya da bildirmeye korktukları istismar davranışlarından uzaklaşmak için iş yerinden ayrılma yolunu seçmektedir. Çocukların yaklaşık yarısı anlaşmazlık ya da işi sevmemek gibi nedenlerle iş değişikliği yapmıştır (Tablo 1). İş değişikliklerinin altında yatan sebebin herhangi bir istismar davranışı olabileceğini de unutmamak gerekir.

Çalışma verilerimize bakıldığında, iş yerinde şiddet, sadece işveren tarafından uygulanmamakta, iş yeri yapılanmasında üst seviyede olan her çalışan tarafından şiddet uygulanabildiği görülmektedir. Çalışmamızda şiddet uygulayanın cinsiyeti

belirlenmemiş olmakla birlikte, yapılan bir çalışmada kayıt dışı çocuk işçiliğinin en fazla görüldüğü hizmetçilik gibi işlerde, çocuklara uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddetin büyük kısmının kadın işverenler tarafından, cinsel şiddetin ise işverenlerin ailesindeki erkek üyeler tarafından gerçekleştirildiği bildirilmektedir.¹⁷

İster evde, ister sokakta, isterse iş yerinde olsun, çocuğa yönelik istismar davranışları çocuğun hem o anki durumunu hem de gelecekteki yaşantısını etkilemektedir. İstismar ya da ihmale uğramış çocuklarda kısa ve uzun zamanda ortaya çıkan psikiyatrik hastalıklar oldukça sık görülen durumlardır.^{3,18-24} Cinsel istismar yaşayan çocukların yaşadıkları psikolojik zorlanma ve etkilenme sonucu ticari cinsel sömürüye maruz kalmada daha fazla risk taşıdıkları bildirilmektedir.¹⁴ Tüm bu nedenlerle, nerede olursa olsun, kim tarafından ve ne sebeple uygulanırsa

uygulansın çocuğa yönelik istismar davranışları kabul edilemez ve affedilemez bir durumdur.

Toplumun her ferdi çocuğa yönelik istismar ve ihmalin önlenmesi için ahlaki ve hukuki yükümlülükler taşımaktadır. İstismarla karşılaşan çocuklar kadar, toplumu oluşturan bireylerin bilgi, tutum ve davranış eksiklikleri olguları çözümsüzleştirmektedir. İstismarın önlenmesi ve kanıksanan bu davranışların nesilden nesile taşınmaması için çocuğu koruma ve kollama görevi olan ailelere, işverenlere ve devlete önemli görevler düşmektedir. Aynı zamanda, çocuk emeğinin ekonomik ve toplumsal nedenlerini ele alan, çözüm önerileri üreten akademik çalışmalara gereksinim vardır. Şiddetle karşılaşan çocuğun kendini koruyabilmesi ve toplumda “*şiddet ve şiddetin sonuçları*” konusunda farkındalık yaratmak amacıyla konunun tüm taraflarını kapsayan eğitim çalışmaları düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Orhon Şimşek F. [Child Abuse And Neglect]. Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci 2006;2(2):79-83.
- Oral R, Can D, Kaplan S, Polat S, Ates N, Cetin G, et al. Child abuse in Turkey: an experience in overcoming denial and a description of 50 cases. Child Abuse Negl 2001;25(2): 279-90.
- Pizarro RA, Billick SB. Current issues in child abuse. Curr Opin Psych 1999;12(6):665-8.
- Akyiğit E. [Operating age of children and operating prohibition]. 4857 Sayılı İş Kanunu. 1.Baskı, İstanbul: Seçkin Yayıncılık; 2008;97-114.
- İLO-Türkiye İstatistik Kurumu. Çalışan Çocuklar 2006. Ankara: TÜİK Yayınları; 2006. ILO-Turkish Statistical Institute. Working Child. Ankara: Publications TUIK; 2006. p.1-111.
- Karabulut Ö. Çocuk İşçiliğine Karşı Sendikalar Mücadele: Türk-İş Modeli, 1. Baskı. Ankara: Türk-İş Eğitim Yayınları, No: 224. 1998. s.9-119.
- White SC. From the politics of poverty to the politics of identity? Child rights and working children in Bangladesh. J Int Dev 2002;14(6): 725-35.
- Black M. What do child domestic workers say? Child Domestic Workers: A Handbook on Good Practice in Programme Interventions. London: Anti-Slavery International; 2005. p.5-7.
- Bellamy C. UNICEF Effective parenting in Turkey. The State of the World's Children 2001. New York: The United Nations Children's Fund (UNICEF), 2001:39-54.
- Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Wilson A. The way forward: recommendations for action. In: Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R, eds. World Report on Violence and Health. Geneva (Switzerland): World Health Organization; 2002. p.241-54.
- United Nations Secretary-General's Study. Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children-2006. Geneva: United Nations Publishing Services; 2006. p.1-338.
- Altıntaş B. [Tohandker chief, to bagel, to paint, to junk]. Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları; 2003:11-27.
- Tackett KK. The health effects of child abuse: four pathways by which abuse can influence health. Child Abuse Negl 2002;26(6-7):715-29.
- Fergusson DM, Horwood LJ, Lynskey MT. Childhood sexual abuse, adolescent sexual behaviors and sexual revictimization. Child Abuse Negl 1997;21(8):789-803.
- Kaplan S, Pelcovitz D, Labruna V. Child and adolescent abuse and neglect research: a review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 1999;38(10):1214-22.
- Hildyard LK, Wolfe DA. Child neglect: developmental issues and outcomes. Child Abuse Negl 2002;26(6-7):679-95.
- Yates A. Sexual abuse of children. In: Wiener JM. ed. Textbook of Child Adolescent Psychiatry. 2nd ed. Washington: American Psychiatric Press, 1997;699-709.
- Finkelhor D. Epidemiological factors in the clinical identification of child sexual abuse. Child Abuse Negl 1993;17(1):67-70.
- Finkelhor D, Browne A. Initial and long-term effects: a conceptual framework. In: Finkelhor D, ed. A Sourcebook on Child Sexual Abuse. 1st ed. Beverly Hills (Calif) Sage Publications; 1986. p.180-98.
- Gorey KM, Leslie DR. The prevalence of child sexual abuse: integrative review adjustment for potential response and measurement biases. Child Abuse Negl 1997;21(4):391-8.
- Mullen PE, Martin JL, Anderson JC, Romans SE, Herbison GP. The effect of child sexual abuse on social, interpersonal and sexual function in adult life. Br J Psychiatry 1994;165: 35-47.
- Beitchman JH, Zucker KJ, Hood JE, daCosta GA, Akman D, Cassavia E.A review of the long-term effects of child sexual abuse. Child Abuse Negl 1992;16(1):101-18.
- Fleming J, Mullen P, Bammer G. A study of potential risk factors for sexual abuse in childhood. Child Abuse Negl 1997;21(1):49-58.
- Yendur G, Serdaroğlu G, Oral R, Yavuz Ş, Kavaklı T. [The Suicide Attempt: caused by child abuse]. Türkiye Klinikleri J Pediatr 1998;7(2): 100-2.